ISSN 2029-5510 Mokslinės konferencijos pranešimų rinkinys
VISUOMENĖS SAUGUMAS GLOBALIZACIJOS KONTEKSTE
2010 (2)

NETEISĖTA NARKOTIKŲ APYVARTA – NAUJI IŠŠŪKIAI NACIONALINIAM SAUGUMUI

Doc. dr. Eglė Latauskienė

Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Baudžiamojo proceso katedra

Narkotikų kontrolės departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės Teisės ir personalo skyrius

Santrauka. Nacionalinė narkotikų kontrolės ir narkomanijos prevencijos programa yra numatyta Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo pagrindų įstatyme[1] kaip viena iš svarbiausių ilgalaikių valstybinių saugumo stiprinimo programų.

Neteisėta narkotinių bei psichotropinių medžiagų apyvarta yra sudedamoji nacionalinio saugumo užtikrinimo dalis, todėl siekiant atskleisti neteisėtos narkotikų apyvartos įtaką nacionaliniam saugumui, pasirinkti esminiai šios apyvartos turinio vidiniai elementai, vienaip ar kitaip veikiantys visuomenės kriminogeniškumą ir kitus socialinius veiksnius:

1. Valstybės vaidmuo nacionaliniam saugumui užtikrinti: šioje pranešimo dalyje bendrais bruožais ir pateikiama valstybės įtaka ir politinių sprendimų perspektyvos narkotikų kontrolės ir narkomanijos prevencijos srityse;
2. Narkomanijos prevencija – kitaip tariant, šių medžiagų pasiūlos mažinimą lemia tiek nacionaliniai, tiek tarptautiniai veiksniai-įgyvendinamos prevencinės priemonės ir jų efektyvumas (gerosios praktikos sklaida), šiuolaikinė subkultūra ir visuomenės nuostatos dėl šio reiškinio;
3. Nusikalstamų veikų užkardymas ir atskleistų ištyrimas – vienas iš esminių nacionalinio saugumo elementų, darančių įtaką ir kitiems visuomenės saugumo/nesaugumo veiksniams (nusikalstamumo pakartotinumas, socialinė atskirtis, šešėlinė ekonomika, tarptautiniai santykiai);
4. Bausmės neišvengiamumo užtikrinimas - pagrindinis nagrinėjamas klausimas – kokia yra labiausiai tikėtina už nusikaltimą, susijusį su neteisėtu disponavimus narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis ar jų pirmtakais (prekursoriais) pasekmė kiekvienoje šalyje? Ar mūsų įstatymai pakankamai aiškiai reglamentuoja bausmės skyrimo klausimus ir / ar mes naudojamės įstatymuose esančiomis teisinėmis spragomis, leidžiančiomis nuteistiesiems tikėtis lengvesnių bausmių nei įtvirtinta įstatymuose?
5. Naujų psichoaktyvių medžiagų skverbimasis į vartojimo / platinimo rinką ir naujų šių medžiagų platinimo būdų apraiškos (alt. neteisėtos narkotinių ir psichotropinių medžiagų rinkos transformacija ir jos būdai) – šiuolaikinės informacinės technologijos, pasaulinės ekonominės krizės pasekmės, chemijos pramonės modernizacija – lemia tai šio reiškinio pokyčius, į kuriuos valstybės (ypač Lietuva) turi sureaguoti ir padaryti atitinkamus tiek teisinius sprendimus.

Vieni iš esminių šio pranešimo akcentų – valstybės vaidmuo ir įtaka / koreliatyvumas kitiems pateiktiems nacionalinio saugumo veiksniams ir Lietuva negali užtikrinti nacionalinio saugumo gairių, neatsižvelgdama į tarptautinius šio reiškinio aspektus, tuo pačiu nesavalaikiai reaguodama ir darydama politinius sprendimus.

Šiame pranešime tik bendriausiai bruožais yra pateikiama informacija, kuri gali sukelti diskusijas, yra nuodugniai atskleista įvairiuose moksliniuose šaltiniuose ir informacinėje medžiagoje, kuriuos galima rasti tiek Narkotikų kontrolės departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės – http://www.nkd.lt; tiek Europos narkotikų ir narkomanijos stebėsenos centro http://www.emcdda.europa.eu bei Jungtinių Tautų Narkotikų kontrolės ir nusikalstamumo prevencijos biuro http://www.unodc.org/unodc/index.html internetinėse svetainėse.

[1] Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo pagrindų įstatymas // Valstybės žinios, 1997, Nr. 2-16.

ĮVADAS

Didėjantis narkotikų kontrolės ir narkomanijos prevencijos politikos įgyvendinimo priemonių poreikis, sprendžiamų uždavinių šioje srityje tampa sudėtingumas lemia daugiakomponentinius nacionalinio saugumo kaitos procesus.

Pagrindinės problemos, su kuriomis šiandien susiduria ne tik Lietuva, bet ir visa Europa – naujų psichoaktyviųjų medžiagų patekimas į rinką ir nemažėjanti narkotikų kontrabanda, didelis kanapių vartojimas ir kelių narkotikų vartojimas vienu metu. Kiekviena šalis atskirai yra nepajėgi efektyviai kovoti su tokiu globaliu reiškiniu – neteisėta narkotinių ir psichotropinių medžiagų apyvarta bei jų vartojimu.

Pastaraisiais metais Europos politika skiria ypatingą dėmesį pasiūlos mažinimo mechanizmų tobulinimui taip skirdama prioritetą mažinti narkotinių ir psichotropinių medžiagų (toliau – narkotikų) patekimą į rinką. Atsižvelgusios į tai, kai kurios Europos Sąjungos šalys sugriežtino įstatymuose nustatytas bausmes už su pasiūla susijusius nusikaltimus arba nustatė minimalius bausmės laikotarpius. Europos narkotikų ir narkomanijos stebėsenos centras (toliau – ENNSC) 2009 m. skyrė ypatingą dėmesį analitinei veiklai, susijusiais su skiriamomis bausmėmis už padarytus šios kategorijos nusikaltimus.

1. VALSTYBĖS VAIDMUO NACIONALINIAM SAUGUMUI UŽTIKRINTI: POLITIKOS DEBATAI IR ATSKIRŲ VISUOMENĖS NARIŲ IR JŲ GRUPIŲ TRUMPAREGYSTĖ

2009 m. gruodžio 1 d. įsigaliojusi Lisabonos sutartis iš naujo pabrėžia Europos Sąjungos vaidmenį nustatant rekomendacijas, rodiklius ir remiant keitimąsi gerąja patirtimi narkotikų srityje. Griežto taupymo laikais ypač svarbu užtikrinti, kad išlaidos būtų skiriamos intervencinėms priemonėms, kurios, kaip įrodyta, yra veiksmingos.

Visuomenės sveikatos srityje jau seniai įprasta drausmingai pagrįsti taikomų intervencinių priemonių poveikį. Europos Sąjungos politiniuose debatuose vis dažniau kalbama apie tai, kad šį požiūrį reikia išplėsti, įtraukiant pasiūlos mažinimo veiklą. Nustatyti, kokios išlaidos skiriamos pasiūlos mažinimui nacionaliniuose biudžetuose, dažnai yra sunku, bet tyrimai rodo, kad jos – didelės ir paprastai viršija išlaidas atsakomosioms priemonėms visuomenės sveikatos srityje. Tuo pačiu, standartinių rodiklių ir priemonių stoka trukdo vertinti pasiūlos mažinimo veiklos veiksmingumą. Vienas iš galiojančio Europos Sąjungos

kovos su narkotikais veiksmų plano[2] tikslų, kaip tik susijęs su pagrindinių pasiūlos mažinimo rodiklių nustatymu.

Nacionalinė narkotikų kontrolės ir narkomanijos prevencijos programa yra numatyta Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo pagrindų įstatyme kaip viena iš svarbiausių ilgalaikių valstybinių saugumo stiprinimo programų.

Nacionalinėje saugumo strategijoje[3] pabrėžiama, kad globalizacija kaip iššūkis kelia nekarinio pobūdžio rizikos veiksnius, pavojus ir grėsmes nacionaliniam saugumui bei nacionaliniam savitumui, į kuriuos pavienės valstybės yra nepajėgios efektyviai reaguoti. Tokie transnacionaliniai reiškiniai kaip terorizmas, organizuotas nusikalstamumas, prekyba žmonėmis, kontrabanda**, nelegali prekyba** ginklais, **narkotikais**, nelegali migracija, **pavojingų ligų** (**tarp jų ir AIDS**) plitimas peržengia valstybių sienas ir tampa tarptautinio saugumo rizikos veiksniais, pavojais ir grėsmėmis.

Įvertinus tai, kad 2008 m. baigėsi Nacionalinė narkotikų kontrolės ir narkomanijos prevencijos 2004-2008 metų programa[4], ir du metus vyko aktyvūs politiniai debatai dėl šios programos privalomo tęstinumo, 2010 m. nuteikia optimistiškai, kad Lietuva neliks be pagrindinio strateginio narkotikų kontrolės ir narkomanijos prevencijos sričių dokumento. 2010 m. patvirtinta nauja Nacionalinę narkotikų kontrolės ir narkomanijos prevencijos 2010–2016 metų programa[5], kurios esminis tikslas – stabdyti ir mažinti neteisėtą narkotinių ir psichotropinių medžiagų bei jų pirmtakų (prekursorių) pasiūlą ir paklausą, narkomanijos plitimą, stiprinant asmens ir visuomenės švietimą, sveikatą ir saugumą.

Valstybė numatė tokius šios programos prioritetus:

- pasiūlos mažinimas;
- paklausos mažinimas, ypač tarp vaikų ir jaunimo;
- tarptautinio ir nacionalinio valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų, asociacijų, verslo subjektų, pilietinės visuomenės bendradarbiavimo ir koordinavimo narkotikų kontrolės ir narkomanijos prevencijos srityse stiprinimas;
- informacinių sistemų ir mokslinių tyrimų plėtra.

[2] 2009–2012 m. Europos Sąjungos kovos su narkotikais veiksmų planas // OL C 326, 20/12/2008 p. 0007–0025.
[3] Nacionalinė saugumo strategija, patvirtinta Lietuvos Respublikos Seimo 2002 m. gegužės 28 d. nutarimu Nr. IX-907 // Valstybės žinios, 2002, Nr. 56-2233.
[4] Nacionalinė narkotikų kontrolės ir narkomanijos prevencijos 2004-2008 metų programa, patvirtinta Lietuvos Respublikos Seimo 2004 m. balandžio 8 d. nutarimu Nr. IX-2110 // Valstybės žinios, 2004, Nr. 58-2041.
[5] Nacionalinė narkotikų kontrolės ir narkomanijos prevencijos 2010 -2016 metų programa, patvirtinta Lietuvos Respublikos Seimo 2010 m. lapkričio 4 d. nutarimu Nr. IX-1078 // Valstybės žinios, 2010, Nr. 132-6720.

Šioje programoje yra pateikiamos pamatinės įvairių valstybės institucijų būsimos priemonės, siekiant įgyvendinti šio programos tikslus ir įvykdyti uždavinius, tačiau Lietuvos Respublikos Vyriausybė privalės kiekvienais metais tvirtinti konkrečias šios programos įgyvendinimo priemones, numatydama jos vykdytojus bei skirdama atitinkamą poreikį valstybės biudžeto lėšų.

Esminė šios programos naujovė, nustatyti šios programos vertinimo kriterijai, pagal kuriuos kiekvienais metais bus vertinamos priemonės ir jų pasiektas efektyvumą, aiškinamos šios programos vykdymo neigiamos priežastys.

2. NARKOMANIJOS PREVENCIJA VIENAS IŠ VEIKSNIŲ, DARANČIŲ ĮTAKĄ NACIONALINIAM SAUGUMUI UŽTIKRINTI – NARKOTIKŲ PAKLAUSOS MAŽINIMAS

Jungtinių Tautų narkotikų kontrolės ir nusikalstamumo biuras, surinkęs nacionalinius šalių duomenis apie narkotikų vartojimą bendrojoje populiacijoje, 2010 metų ataskaitoje[6] nurodo, kad bent kartą narkotikus 2008 metais vartojo tarp 155 ir 250 milijonų pasaulio gyventojų (tai sudaro nuo 3,5 iki 5,7 proc. 15–64 metų amžiaus populiacijos). Pasauliniu mastu, didžiausią narkotikų vartotojų dalį sudaro kanapių vartotojai (129–190 milijonų). Amfetaminų grupės medžiagos pagal populiarumą užimą antrąją vietą, po jų seka kokainas ir opiatai.

Narkotikų vartojimas tarp visų gyventojų gali būti vertinamas atliekant reprezentatyvias apklausas, iš kurių galima įvertinti per tam tikrą laiko tarpą konkrečius narkotikus vartojusiųjų procentą. Apklausos taip pat suteikia naudingos susijusios informacijos apie vartojimo būdus, socialines ir demografines vartotojų charakteristikas bei rizikos ir prieinamumo suvokimą.

Narkotikų kontrolės departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 metais antrą kartą (2004 m.) atliko Lietuvos gyventojų reprezentacinį tyrimą apie psichoaktyvių medžiagų vartojimą: esminiai rezultatai – bent vieną narkotiką nors kartą gyvenime yra bandę 12,5 proc., per pastaruosius 12 mėn. – 6,2 proc., per pastarąsias 30 dienų – 1,5 proc. Lietuvos gyventojų. Narkotikus nors kartą gyvenime nurodė vartoję daugiau vyrai (16,4 proc.) nei moterys (9,2 proc.), dažniau jaunesni (15–34 m.) negu vyresni (35–64 m.) respondentai, atitinkamai 22,1 proc. ir 4,7 proc. Stebima narkotikų vartojimo paplitimo skirtumo tarp lyčių

[6] UNODC, World Drug report 2010 // United Nations Publication,, Sales No. E.10.XI.13.

mažėjimo tendencija (2004 m. nors kartą gyvenime bent vieną narkotiką bandžiusių moterų buvo 3,8 proc. ir 13,1 proc. vyrų, 2008 – 9,2 proc. moterų ir 16,4 proc. vyrų).

Kaip ir 2004 m. – labiausiai šalyje tarp narkotikų yra paplitęs kanapių vartojimas. Rezultatus lyginant su ankstesnio tyrimo duomenimis – 2008 m. kanapių vartojimo paplitimas išaugo. Žymiausias kanapių vartojimo paplitimo augimas nustatytas – 15–24 ir 25–34 metų amžiaus respondentų grupėse. Bet kokius narkotikus, išskyrus kanapes, nors kartą gyvenime yra vartoję 3,6 proc. 15–64 metų amžiaus Lietuvos gyventojų.

Vidutinis įvairių narkotikų vartojimo pradžios amžius (pagal medianą) svyruoja nuo 18 m. (amfetamino ir heroino vartojimo pradžios) iki 22 m. (kokaino ir LSD). Labiausiai paplitusio narkotiko – kanapių – vartojimo pradžia vidutiniškai yra 19 m. Dažniausiai narkotikai vartojami draugų rate, lankantis diskotekose bei naktiniuose klubuose. Kas penktas respondentas, bandęs arba vartojantis narkotikus, nurodė, kad jo šeimos nariai apie tai žino (kad žino draugai, nurodė 83,5 proc.), daugiau nei pusė (55,6 proc.) nurodė, kad nežino (kad nežino draugai, nurodė 5,2 proc.).

2008 m. tyrimo duomenimis, 32,6 proc. 15–34 m. Lietuvos gyventojų pažįsta žmonių, kurie vartoja kanapes. Nurodžiusių, jog pažįsta ekstazį vartojančius žmones buvo 12,1 proc., amfetaminą – 8,3 proc. Mažiausiai respondentų nurodė pažįstantys žmones, vartojančius heroiną (3,3 proc.). Lyginant su 2004 metų tyrimo rezultatais – padaugėjo respondentų asmeniškai pažįstančių kanapes, ekstazį, kokainą bei LSD vartojančius asmenis, sumažėjo – pažįstančių amfetaminus, haliucinogeninius grybus bei heroiną vartojančius asmenis.

2008 m. tyrimo duomenimis, apie pusė Lietuvos gyventojų (49,9 proc.) teigia, jog jiems būtų neįmanoma gauti kanapių per 24 val. jei jie to norėtų (moterys – 52,4 proc., vyrai – 47,2 proc.). Kad kanapių per 24 val. gauti būtų labai lengva, nurodė 6,7 proc. vyrų ir 3,1 proc. moterų bei beveik keturis kartus daugiau jaunesnių respondentų, lyginant vyresniais (8 proc. ir 2,1 proc.).

Daugeliui priklausomų nuo psichoaktyviųjų medžiagų asmenų būdinga socialinė atskirtis, nes jie neturi pastovaus būsto, jų užimtumas nereguliarus, dažnai jie turi nemažą įkalinimo patirtį. Socialinę atskirtį didina ir negatyvus visuomenės požiūris į priklausomus asmenis, todėl siekiant padėti šiems žmonėms pasveikti ir integruotis į visuomenę, reikalinga patenkinti ne vieną, o visą kompleksą jų poreikių.

3. NUSIKALSTAMŲ VEIKŲ UŽKARDYMAS IR ATSKLEISTŲ IŠTYRIMAS – BAUDŽIAMOJO PROCESO PERSPEKTYVOS IR RETROSPEKTYVINIAI ELEMENTAI

2009 m. Lietuvoje užregistruotos 2189 (2005 m. – 1600) nusikalstamos veikos, susijusios su neteisėta narkotikų bei jų pirmtakų (prekursorių) apyvarta, tai yra 589 nusikalstamomis veikomis arba 16 proc. daugiau negu 2005 m.

Vertinant atskleistas šias nusikalstamas veikas pagal jų baudžiamąją teisinę klasifikaciją, kaip ir prieš penkis metus, dominuoja neteisėtas disponavimas narkotikais **neturint tikslo jų platinti**. Labai panaši situacija ir kitose Europos valstybėse, pvz., 2008 m. Ispanijoje, Estijoje, Prancūzijoje, Austrijoje, Slovėnijoje ir Švedijoje tokie nusikaltimai sudarė apie 81-92 proc. visų nusikaltimų, susijusių su narkotikais. Tačiau nusikaltimai, susiję su šių medžiagų pasiūla vyrauja Čekijoje (87 proc.).

Nusikalstamų veikų, susijusių su neteisėta narkotikų apyvarta, pasiskirstymas šalies teritorijoje yra nuolat besikeičiantis, tačiau penkiuose didžiuosiuose Lietuvos miestuose jų užregistruota vis dar daugiau kaip 60 proc.. Vertinant atskirus miestus galima matyti, kad mažesniuose Lietuvos miestuose ženkliai sumažėjo užregistruotų šių nusikalstamų veikų (Palangoje – 75 proc., Šakiuose – 91 proc.). Atskiruose rajonuose ženkliai padaugėjo užregistruotų šių nusikalstamų veikų (Akmenės – 4 kartus, Kupiškio ir Ignalinos – 2 kartus, Pasvalio, Visagino – 1,2 karto), ypatingai Tauragės regione 8 kartus.

2009 m. Lietuvos I-os instancijos teismai gavo nagrinėti 899 baudžiamąsias bylas, susijusias su nusikalstamais kelių transporto eismo saugumo ar transporto priemonių eksploatavimo taisyklių pažeidimais (2005 m. - 768). Susiduriama su šių duomenų analize, nes negalima atskirai išskirti baudžiamųjų bylų, susijusių tik su asmenų apsvaigimu nuo alkoholio, ir tų baudžiamųjų bylų, kurios susijusios tik su apsvaigimu nuo narkotinių, psichotropinių ar kitų psichiką veikiančių medžiagų.

2009 m. užregistruoti 1512 asmenys (2005 m. – 1010), padarę nusikalstamas veikas, susijusias su neteisėtu narkotikų disponavimu, ypač nepilnamečių. Analizuojant šiuos duomenis matyti, kad nežymiai padaugėjo asmenų, padariusių nusikalstamas veikas, apsvaigus nuo narkotikų, tačiau ženkliai padaugėjo asmenų, kurie būdami apsvaigę nuo narkotikų įvykdė nužudymus. Vertinant asmenų gebėjimus daryti šias nusikalstamas veikas, būtina atkreipti dėmesį į tai, kad ženkliai padaugėjo tokių asmenų „komandinė veikla“.

2009 m. ištirta 631 nusikalstamų veikų, susijusių su narkotikų vartojimu (2005 m. – 805), iš jų: 465 (2005 m. – 659) nusikaltimų, padarytų narkomanų bei 166 (2005 m. – 146)

nusikaltimų,padarytų asmenų, buvusių narkotinio ar psichotropinio apsvaigimo būklėje[7]. Šie skaičiai neatspindi tikrosios situacijos, nes visų pirma sulaikyti asmenys retai tikrinami dėl apsvaigimo nuo narkotinių ar psichotropinių medžiagų, antra, toks tikrinimas yra tikslingas tik sulaikius asmenį nusikaltimo padarymo vietoje arba iškart po jo. Dar viena priežastis, kodėl retai tikrinamas asmenų, įtariamų padarius nusikalstamas veikas, apsvaigimas nuo narkotinių ar psichotropinių medžiagų – sudėtinga procedūra.

Keli metai iš eilės buvo registruojamas sąlyginai pastovus nepilnamečių, padariusių nusikalstamas veikas, susijusias su neteisėta narkotikų apyvarta, skaičius, tačiau nuo 2008 m. ženkliai padaugėjo tokių nepilnamečių, kuriems nusikalstamos veikos padarymo metu nebuvo 18 metų. Tai rodo, kad vis dažniau į nusikalstamų veikų, susijusių su neteisėta narkotikų apyvarta, darymą sąmoningai įtraukiami nepilnamečiai, siekiantys lengvo pelno ir nebijantys rizikuoti, ir kuriems netaikoma baudžiamoji atsakomybė (iki 16 m.), bei dažnai už nedidelį kiekį narkotikų laikymą skiriama tik piniginė bauda.

Lietuvos piliečių nusikalstama veikla geografiškai yra plati ir kiekvienais metais vis labiau stiprėjanti. Lietuvos piliečių neteisėtą veiklą, susijusią su narkotikais bei jų pirmtakais (prekursoriais), užsienyje nulemia tokie kaip socialiniai ir ekonominiai veiksniai Lietuvoje (pvz., skurdas, aukštas nedarbo lygis, Lietuvos gyventojų emigracija). Lietuvos piliečių, sulaikytų užsienyje su narkotikais, skaičius 2009 m. vėl padidėjo (195, o 2005 m. - 106) ir išaugo jų neteisėtai disponuojami narkotinių ir psichotropinių medžiagų kiekiai. Didžiąją dalį narkotikų, kuria neteisėtai disponavo sulaikyti Lietuvos piliečiai 2009 m. sudarė **kokainas, metamfetaminas** ir **heroinas.**

Lyginant visas užsienio šalis, kuriose 2009 m. buvo sulaikyti Lietuvos piliečiai, susiję su neteisėta narkotikų bei jų pirmtakų (prekursorių) apyvarta, matyti, kad 2009 m. pasikeitė užsienio valstybių šalys, kuriose daugiausia vyko mūsų šalies piliečių sulaikymų. Pirmąją vietą iš šalių pagal Lietuvos piliečių sulaikymo atvejų dažnumą ir jų kiekį užima **Ispanija ir Švedija**, 2008 m. vyravo Vokietija ir Airija. Iš 2009 m teisėsaugos institucijoms žinomų 195 užsienyje sulaikytųjų Lietuvos piliečių tik 9 proc. sulaikytųjų buvo susiję su narkotikų neteisėtu disponavimu, o likusi dalis - su šių medžiagų kontrabanda, todėl darytina išvada, jog šią sulaikytųjų dalį sudaro narkotikų „kurjeriai“. 2009 m. daugiausia Lietuvos piliečių, sulaikytų užsienio šalyse, yra Vilniaus ir Kauno regionų gyventojai, tačiau lyginant su 2008

[7] Sąvokų „narkomanas“ ar „asmuo narkotinio ar psichotropinio apsvaigimo būklėje“ teisės aktuose, reglamentuojančiuose statistinių duomenų rinkimą, pildymą ir pateikimą, apibrėžimų nėra. Tačiau galime daryti prielaidą, kad subjektai, pildydami ataskaitines formas atsižvelgia į tokias faktines aplinkybes, ar asmuo yra įtrauktas į narkologinių ligonių įskaitą, ar ne.

m. sulaikytų Lietuvos piliečių iš tokių regionų kaip Panevėžio net 6 proc. padaugėjo, o Tauragės, Marijampolės sumažėjo atitinkamai 4 ir 3 proc.

Vertinant šių nusikalstamų veikų atskleidimo ir ištyrimo rodiklius galima būtų daryti įvairius mokslinius tyrimus, nes įvairūs žinybiniai (Generalinės prokuratūros, Kriminalinės policijos biuro) yra atliekami kasmet, kurie gal ir turėtų įtakos nacionalinio saugumo grėsmių mažinimui, tačiau autorės manymu, pagrindinis dėmesys šiandien skiriamas teisingo sprendimo paieškai – išplėstinis turto, įgyto nusikalstamu būdu, konfiskavimas. Bet tai nevienadienis veiksmas ir greitų rezultatų tikėtis neverta.

4. BAUSMĖS UŽ ŠIOS RŪŠIES NUSIKALTIMUS NEIŠVENGIAMUMO UŽTIKRINIMAS

2009 metais Lietuvos I-os instancijos teismuose baigtos 16 832 (2005 m. – 17 221) baudžiamosios bylos, iš jų 1135 (2005 m. – 888) bylose pareikšti kaltinimai dėl neteisėto disponavimo narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis bei jų pirmtakais (prekursoriais), t. y. apie 6 proc. (2005 m. – 5 proc.) visų gautų baudžiamųjų bylų (detaliau žr. lentelę Nr. 1).

Lentelė Nr. 1. Išnagrinėtų baudžiamųjų bylų, susijusių su neteisėtu disponavimu narkotinėmis arba psichotropinėmis medžiagomis, Lietuvos I instancijos teismuose 2005-2009 m. ataskaita[8]

Rodikliai	2005 m.	2006 m.	2007 m.	2008 m.	2009 m.
Gauta iš viso baudžiamųjų bylų:	888	894	926	886	1135
Baigta baudžiamųjų bylų, priimant nuosprendį:	800	871	910	880	838
Nuteista fizinių asmenų, iš jų:	960	970	1023	1123	1454
- moterų;	152	137	162	173	201
- nepilnamečių.	38	23	27	41	52
Išteisinta fizinių asmenų[9]	25	8	19	14	11
Asmenys, kurių atžvilgiu bylos nutrauktos	15	8	8	17	23
Asmenys, kuriems pritaikytos priverčiamosios medicininės priemonės	7	7	1	2	2

Asmenims, pripažintiems kaltais dėl nusikaltimų, susijusių su neteisėtu narkotikų disponavimu, buvo paskirtos tokios bausmės, nurodytos lentelėje Nr. 2.

[8] Nacionalinės teismų administracijos duomenys.
[9] Pagrindinė išteisinimo priežastis - nusikalstamos veikos požymių nebuvimas kaltinamųjų veiksmuose.

Lentelė Nr. 2. Asmenims, nuteistiems už neteisėtą narkotinių arba psichotropinių medžiagų disponavimą, paskirtų bausmių 2005-2009 m. analizė[10]

Bausmių rūšys	2005 m.	2006 m.	2007 m.	2008 m.	2009 m.
Viešieji darbai	18	27	18	23	16
Laisvės apribojimas	35	40	66	61	120
Laisvės atėmimas	203	458	462	492	633
Areštas	345	133	110	171	158
Baudos	337	394	396	390	527

2005 – 2009 m. nuteistų asmenų laisvės atėmimo bausmėmis analizė rodo, kad tokiems asmenims teismai vidutiniškai skirdavo apie **5 metus** laisvės atėmimo, o nuteistiems areštu – **1 mėn. 10 dienų** (detaliau žr. lentelę Nr. 3)[11].

Lentelė Nr. 3. Nuteistų asmenų laisvės atėmimu ar areštu bausmės termino vidurkio 2005-2009 m. dinamika

Metai/bausmės rūšis	Laisvės atėmimas	Areštas
2009	**6 m. 0 mėn. 1 d.**	**1 mėn. 27 d.**
2008	5 m. 2 mėn. 8 d.	2 mėn. 6 d.
2007	4 m. 7 mėn. 17 d.	1 mėn. 14 d.
2006	4 m. 8 mėn. 5 d.	1 mėn. 25 d.
2005	4 m. 10 mėn. 24 d.	1 mėn. 15 d.

Iš lentelės Nr. 3 galima matyti, kad teismai nuteistiesiems už šios rūšies nusikaltimus paskiria vis didesnę laisvės atėmimo bausmę, tai patvirtina ir kitas rodiklis – realiai atliktos bausmės termino pailgėjimas (žr. lentelę Nr. 4) bei pagausėjo tokių nuteistųjų laisvės atėmimo vietose (žr. lentelę Nr. 5). Tačiau realiai nuteistieji neišbūna jiems paskirto laiko ir statistinių duomenų analizė parodė, kad nuteistieji laisvės atėmimu realiai pataisos namuose vidutiniškai išbūna – **2 m. ir 1 mėn.**, nuteistieji areštu – **1 mėn. ir 3 dienas** (detaliau žr. lentelę Nr. 4).

Lentelė Nr. 4. Nuteistų asmenų laisvės atėmimu ar areštu **realiai atliktos** bausmės termino vidurkio 2005-2009 m. dinamika

Metai/bausmės rūšis	Laisvės atėmimas	Areštas
2009	**2 m. 2mėn. 27 d.**	**28 d.**
2008	1 m. 9 mėn. 2 d.	1 mėn. 4 d.
2007	1 m. 11 mėn. 25 d.	29 d.
2006	2 m. 2 mėn. 11 d.	1 mėn. 8 d.
2005	2 m. 29 d.	1 mėn. 9 d.

[10] Nacionalinės teismų administracijos duomenys.
[11] Kalėjimų departamento prie Teisingumo ministerijos duomenys.

Lentelė Nr. 5. Įkalinimo įstaigose esančių visų nuteistųjų ir nuteistųjų už nusikaltimus, susijusius su narkotikais, 2005–2009 m. lyginamoji analizė

Asmenys/metai	2005	2006	2007	2008	2009
Vidutinis visų nuteistųjų ir suimtųjų skaičius	6931	6982	6804	6921	7323
Nuteistųjų už nusikalstamas veikas, susijusias su narkotikais, skaičius metų pradžioje	310	367	450	516	633

Paskirtų ir realiai atliktų bausmių analizė rodo, kad nuteistieji asmenys areštu iš esmės atlieka jiems paskirtą bausmę – areštą, tačiau nuteistieji laisvės atėmimu realiai atlieka apie trečdalį jiems paskirtos bausmės termino.

Bausmės skyrimo ir atlikimo teisinius klausimus reglamentuoja Lietuvos Respublikos baudžiamasis (toliau – LR BK) ir bausmių vykdymo (toliau – LR BVK) kodeksai. Vadovaujantis LR BK 77 straipsnio „*Lygtinis atleidimas nuo laisvės atėmimo bausmės prieš terminą ir neatliktos laisvės atėmimo bausmės dalies pakeitimas švelnesne bausme*“ 1 dalimi asmenį, atliekantį laisvės atėmimo bausmę, **teismas** gali lygtinai atleisti nuo bausmės prieš terminą arba neatliktą laisvės atėmimo bausmės dalį pakeisti švelnesne bausme (išskyrus bauda), jeigu šis asmuo atitinka šioje dalyje nustatytas sąlygas.

Vadovaujantis LR BVK 157 straipsnio „*Lygtinio paleidimo iš pataisos įstaigų sąlygos*“ 3 dalimi gali būti lygtinai paleisti iš pataisos įstaigų asmenys atitinkantis irgi nustatytas šioje dalyje sąlygas.

Taigi, toks nustatytas teisinis bausmių už nusikalstamas veikas, susijusias su neteisėtu disponavimu narkotikais bei jų pirmtakais (prekursoriais), skyrimo ir atleidimo nuo jų atlikimo prieš terminą reglamentavimas sudaro teisines prielaidas asmenims, padariusiems šias nusikalstamas veikas, atlikti teismų paskirtas laisvės atėmimo bausmes tik iš dalies.

Europos Komisijos KOM/2009/0669 ataskaitoje[12] pateikiama Europos Sąjungos valstybių narių bendra apžvalga šio Pamatinio sprendimo įgyvendinimo. Europos Komisija pastebi, kad „<...> mažiausios vienerių metų ribos laikosi visos valstybės narės, didžiausios bausmės daugelyje valstybių narių gerokai viršijamos. Antai dvylikoje valstybių narių (Bulgarijoje, Prancūzijoje, Vengrijoje, Airijoje, Lietuvoje, Latvijoje, Nyderlanduose, Lenkijoje, Portugalijoje, Rumunijoje, Slovakijoje) bausmės daugiau nei dukart viršija

[12] Komisijos ataskaita Pamatinio sprendimo 2004/757/TVR, nustatančio būtiniausias nuostatas dėl nusikalstamų veikų sudėties požymių ir bausmių neteisėtos prekybos narkotikais srityje, įgyvendinimas // http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2009:0669:FIN:LT:HTML

pamatiniame sprendime siūlomą skalę – didžiausios bausmės yra šešeri metų arba ilgesnės, kartais numatoma iki dvidešimties metų bausmė ar net įkalinimas iki gyvos galvos“.

Europos Komisija akcentuoja, kad „<...> didžiausios bausmės tikrai prasmingos tampa tik tuomet, kai realiai patraukiama baudžiamojon atsakomybėn ir kai teisėjas realiai paskelbia bausmes: lyginant kiekvienos valstybės narės teismų praktiką būtų galima įvertinti, kaip praktiškai siekiama tikslo suderinti nacionalines sistemas. Šiuo atžvilgiu ypatingą dėmesį verta skirti sudėtingai Nyderlandų sistemai ir ginčams dėl kavinių, kuriose parduodami narkotikai. Lengvųjų narkotikų tokiose kavinėse pardavimas – itin reglamentuojamos tolerancijos politikos šios įstatymuose nusikaltimu tebelaikomos praktikos atžvilgiu rezultatas. Prokuratūros gairėse nustatyta, kad asmeniui kavinėse parduodant ne daugiau kaip 5 gramus kanapių byla nutraukiama. Todėl, nors Nyderlandų teisės aktai atitinka 4 straipsnio 1 dalį, kavinėms, kuriose parduodami narkotikai, taikoma tolerancijos politika visų pirma priklauso nuo patraukimo baudžiamojon atsakomybėn tikslingumo principo, dėl kurio Komisija neturi reikšti savo nuomonės. Be to, kadangi pamatinio sprendimo objektas yra sunkiausi nusikaltimai, Komisija visų pirma kelia tokių kavinių aprūpinimo narkotikais, vykdomo platesniu mastu veikiančių nusikaltėlių tinklų, klausimą“.

4. NAUJŲ PSICHOAKTYVIŲ MEDŽIAGŲ SKVERBIMASIS Į VARTOJIMO / PLATINIMO RINKĄ IR NAUJŲ PLATINIMO BŪDŲ APRAIŠKOS, LEMSIANČIOS ATEITIES NACIONALINIO SAUGUMO UŽTIKRINIMO MECHANIZMUS

2009 m. Europolas ir Europos narkotikų ir narkomanijos stebėsenos centras gavo oficialius valstybių narių pranešimus apie 24 naujas psichoaktyvias medžiagas (2008 metais buvo pranešta apie 13, 2007 m. – 15, 2006 m. – 7, 2005 m. – 14 naujų psichoaktyvių medžiagų), kurios buvo įtrauktos į naujų narkotikų duomenų bazę (*EDND*), dviejų stebėjimą atliekančių institucijų sąrašą. daugiausia iš jų – 9 – buvo sintetiniai kanabinoidai. 2010 m. ši tendencija neslūgsta: iki liepos mėn. Nustatyta 15 naujų medžiagų, įskaitant sintetinius katinonus, sintetinius kanabinoidus, taip pat naujus kokaino ir amfetamino pobūdžio sintetinius darinius.

Dedant pastangas nustatyti naujas psichoaktyvias medžiagas ir imtis tinkamų atsakomųjų priemonių jų atžvilgiu, iš visų jėgų stengiamasi neatsilikti nuo išmanios, novatoriškos ir sparčiai judančios rinkos, kuri aktyviai ieško naujų produktų ir rinkodaros strategijų.

Narkotiko „analogo“ kūrimas kontroliuojamai medžiagai pakeisti nėra nauja idėja, tačiau praeityje narkotikų analogai buvo neteisėtai gaminami ir parduodami tiesiogiai

neteisėtoje rinkoje. Šiandien matyti didelis skirtumas – nauja neteisėtos ir teisėtos rinkų sąveika, kai cheminės medžiagos gaunamos iš teisėto šaltinio, bet po to parduodamos kaip neteisėtų psichoaktyvių medžiagų pakaitalai.

Sunkumų taip pat kelia ir tai, kad kai kurios iš šių medžiagų gali turėti teisėtą nemedicininę paskirtį, gali būti parduodamos, kaip manoma, teisėtais tikslais arba gali būti naudojamos farmacijos pramonėje mokslinių tyrimų ir technologinės plėtros tikslais. Kita vertus, net ir gerai parengtos kontrolės priemonės gali neišspręsti visų problemų šioje srityje; be to, tokios priemonės gali net paskatinti nepageidaujamą perėjimą iš daugiausia internetinės „teisėtų narkotikų“ rinkos į rinką, kurioje veiktų organizuoto nusikalstamumo tinklai. Mastą, kuriuo nauji sintetiniai narkotikai taps svarbia būsimos Europos neteisėtų narkotikų rinkos dalimi, sunku prognozuoti, tačiau nusikalstamos organizacijos tikriausiai greitai suvoks medžiagų, kurias galima pigiai įsigyti dideliais kiekiais, kurias ateityje bus galima palyginti lengvai sintetinti ir kurios yra patraukli kontroliuojamų narkotikų alternatyva, potencialą narkotiko „analogo“ kūrimas kontroliuojamai medžiagai.

IŠVADOS

1. Valstybės vaidmuo siekiant užtikrinti nacionalinį saugumą, kurio priežastis – narkotikų neteisėta rinka – yra akivaizdus, tačiau būtina nagrinėti to saugumo neužtikrintinumo priežastis ir sąlygas tiek moksliniu lygiu, tiek pagal būsimus Nacionalinės narkotikų kontrolės ir narkomanijos prevencijos 2010 – 2016 metų programos vertinimo kriterijus.

2. Nacionaliniam saugumui įtaką darys nesumažinti šių medžiagų pasiūlos rodikliai: 2004 metų ir 2008 metų duomenis, pastebimas narkotikų vartojimo paplitimo padidėjimas bendroje populiacijoje. Ypač padaugėjo moterų, kurios vartojo narkotikus nors kartą gyvenime ir per paskutiniuosius 12 mėnesių (tarp jaunesnių moterų šis procentas yra daugiau nei dvigubai didesnis). Narkotikų, išskyrus kanapes, vartojimo nors kartą gyvenime paplitimas taip pat padidėjo, tačiau ne taip smarkiai, kaip vartojusiųjų bet kokius narkotikus, įskaitant kanapes.

3. Nusikalstamų veikų užkardymas ir ištyrimas daro tiesioginę įtaką nacionaliniam, iš dalies, ir Europos Sąjungos saugumui, būtina ieškoti kompleksinių teisinių būdų ir priemonių šių veikų ištyrimo ir tarptautinio bendradarbiavimo tobulinimui, atgrasančių nuo šių veikų darymo.

4. Pagrindinis nacionalinio saugumo iššūkis nagrinėjama tema šio nusikalstamumo vidiniai ir išoriniai pokyčiai, į kuriuos nesuspėjama laiku reaguoti ir veikti.

LITERATŪRA

1. Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo pagrindų įstatymas // Valstybės žinios, 1997, Nr. 2-16.

2. Nacionalinė saugumo strategija, patvirtinta Lietuvos Respublikos Seimo 2002 m. gegužės 28 d. nutarimu Nr. IX-907 // Valstybės žinios, 2002, Nr. 56-2233.

3. Nacionalinė narkotikų kontrolės ir narkomanijos prevencijos 2004-2008 metų programa, patvirtinta Lietuvos Respublikos Seimo 2004 m. balandžio 8 d. nutarimu Nr. IX-2110 // Valstybės žinios, 2004, Nr. 58-2041.

4. Nacionalinė narkotikų kontrolės ir narkomanijos prevencijos 2010 -2016 metų programa, patvirtinta Lietuvos Respublikos Seimo 2010 m. lapkričio 4 d. nutarimu Nr. IX-1078 // Valstybės žinios, 2010, Nr. 132-6720.

5. 2009–2012 m. Europos Sąjungos kovos su narkotikais veiksmų planas // OL C 326, 20/12/2008 p. 0007–0025.

6. http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/10/1355&format=HTML&aged=0&language=LT&guiLanguage=lt.

7. UNODC, World Drug report 2010 // United Nations Publication,, Sales No. E.10.XI.13.

8. Komisijos ataskaita Pamatinio sprendimo 2004/757/TVR, nustatančio būtiniausias nuostatas dėl nusikalstamų veikų sudėties požymių ir bausmių neteisėtos prekybos narkotikais srityje, įgyvendinimas //http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2009:0669:FIN:LT:HTML.

ILLICIT DRUG TRAFFIC – NEW CHALLENGES OF THE NATIONAL SECURITY

Assoc. prof. Eglė Latauskienė

Mykolas Romeris University, Faculty of Law, Department of Criminal Procedure,

Drug control department under the Government of the Republic of Lithuania
Law and Personnel division

Summary. Lithuania's national policy on drug control and prevention of drug addiction until 2008 was established in the *National Strategy on Drug Addiction Prevention and Control 2004–2008* adopted by the Resolution of the Government of the Republic of Lithuania and in the *National Program on Drug Control and Prevention of Drug Addiction 2004–2008* adopted by the Parliament of the Republic of Lithuania. On the 4th of November 2010 *National Program on Drug Control and Prevention of Drug Addiction 2010 – 2016* was approved by the Parliament. One of the priorities of National drug control and drug addiction prevention strategy in the field of drug offer reduction is to strengthen the fight against drug dealers and resellers paying a lot of attention to the organizers of this illegal business and persons engaged in drug trafficking in great quantities. The realization of this priority is mostly reflected by the relation between criminal acts regarding illegal possession of drugs with no aim to distribute them and criminal acts related to illegal possession of drugs with an aim to distribute them (distribution) as well as possession of a great quantity of drugs.

In 2009, in Lithuania 3827 traffic accidents were registered (in 2008 - 4897, in 2007 – 6600), including 299 (in 2008 – 508) accidents due to the fault of driver intoxicated with alcohol or drugs.

In 2009, in the Lithuanian courts of first instance 16832 criminal cases were accomplished (16472 cases in 2008), including 1135 cases (886 cases in 2008) where accusations regarding illegal

disposal of drugs or psychotropic substances and their precursors were brought, i.e. ca. 6 percent of all received criminal cases (5 percent in 2008). Analysis of the convictions in 2005 – 2009 containing imprisonments show that the average term of imprisonment imposed to them by courts was about 6 years, and the arrest term more then 1 month. However, in reality the continuance of the convicts was shorter and the statistical data analysis shows that the convicts stayed in the correctional institutions in the average 2 years 2 months and 27 days, the convicted with arrest – 28 days. Analysis of the convictions and their actual execution show that the convicts imposed arrests execute the punishment term of the arrest, however, the imprisonment convicts in reality execute only half of the punishment term.

Attempts to identify and respond appropriately to new psychoactive substances struggle to keep pace with a sophisticated, innovative and fast-moving market, which is actively seeking new products and marketing strategies. With 24 new synthetic drugs identified for the first time in Europe. This pattern has continued unabated in 2010, with 15 new substances detected by mid-July, including synthetic cathinones, synthetic cannabinoids, as well as new cocaine and amphetamine-like synthetic derivatives.